

Aleksandra Sylburska

Uniwersytet Łódzki

<https://orcid.org/0000-0002-4969-5048>

Kult jednostki w epoce komunizmu: obchody 60 urodzin Mátyása Rákosiego w świetle węgierskiej prasy

Summary

The cult of the leader in the communist era: celebration of Mátyás Rákosi's 60th birthday in Hungarian press

A cult of the leader was an element of the communist system in the Stalinist era. The symptom of that phenomenon was the celebration of the sixtieth birthday of Hungarian communist leader Mátyás Rákosi. The celebration and preparation were widely described in Hungarian press – one of the most important propaganda instrument – used by the communists to influence the society. The analysis of four daily papers indicates that regime's aim was to strengthen the appropriate image of Rákosi. Furthermore, it was necessary to mobilize the workers to undertake birthday commitments to increase production and to execute the five-year plan. A huge number of press articles combined with their enthusiastic undertone were supposed to exert pressure on readers pushing them to enter a competition movement.

Keywords: Mátyás Rákosi, cult of the leader, propaganda, communism, history of Hungary after World War II

Streszczenie

Kult jednostki był elementem systemu komunistycznego w okresie stalinizmu. Przejawem tego zjawiska były obchody 60 urodzin węgierskiego przywódcy komunistycznego Mátyása Rákosiego. Uroczystość i przygotowania do niej zostały bardzo obszernie opisane w węgierskiej prasie. Była ona jednym z najważniejszych narzędzi propagandowych, dzięki któremu komuniści próbowali oddziaływać na społeczeństwo. Analiza treści czterech dzienników wskazuje, że celem władzy było ugruntowanie odpowiedniego wizerunku Rákosiego. Ponadto konieczne było zmobilizowanie robotników do podejmowania urodzinowych zobowiązań w celu zwiększenia produkcji i realizacji planu pięcioletniego. Duża liczba artykułów i ich entuzjastyczny charakter miały wywierać na czytelników presję, aby przyłączyli się do ruchu współzawodnictwa.

Słowa kluczowe: Mátyás Rákosi, kult jednostki, propaganda, komunizm, historia Węgier po II wojnie światowej

W ideologii komunistycznej kwestia pojawienia się zjawiska kultu jednostki nie była przesądzona. Wynikało to z jednego z jej fundamentów, czyli dyktatury proletariatu. To zbiorowość robotników miała być siłą sprawczą, co stało w pewnej sprzeczności z możliwością oddania władzy w ręce jednego człowieka. Myśl ta zaczęła jednak ewoluować już pod koniec XIX w. Dał temu wyraz marksistowski myśliciel Gięorgij Plechanow w książce *O roli jednostki w historii* (1898): aby masy mogły przezwyciężyć trudności, potrzebna była jednostka o nieprzeciętnych cechach, która będzie w stanie wyzwolić siłę tłumu oraz go poprowadzić. Argument ten był wykorzystywany przez kolejnych przywódców partii komunistycznej w Rosji/Związku Radzieckim. Pierwszym, wokół którego rozwinął się kult, był Włodzimierz Lenin¹.

Józef Stalin odziedziczył po Leninie nie tylko władzę, lecz także kult przypisany stanowisku lidera partii. Rozwinął go jednak do rozmiarów do tej pory nieznanych. Jako przywódca ruchu komunistycznego na całym świecie oddziaływał na liderów partyjnych w innych państwach, którzy śledzili wydarzenia w „ojczyźnie proletariatu” i uczyli się, w jaki sposób zachowywać się po przejęciu władzy we własnych ojczyznach².

Po II wojnie światowej Europa Środkowo-Wschodnia znalazła się w sferze wpływów Związku Radzieckiego. Przywódcy komunistyczni w krajach tej części kontynentu, z przyzwoleniem Stalina, zaczęli go naśladować w procesie budowy kultu jednostki. Cechą charakterystyczną tego zjawiska było to, że osoby pozbawione wszelkiej charyzmy, dzięki odpowiednim narzędziom i metodom działania, urastały do rangi narodowych bohaterów i półbogów³. Z dużymi problemami musiał się zmierzyć węgierski przywódca komunistyczny Mátyás Rákosi. Mieszkańcy powojennych Węgier byli wyjątkowo niechętni ideom lewicowym. Rákosi spędził wiele lat w więzieniu za działalność komunistyczną, skąd został wydalony do Związku Radzieckiego. Wrócił z niego w grupie tzw. Moskali, którzy przebywając poza krajem w czasie II wojny światowej, mieli po jej zakończeniu „instalować” rządy komunistyczne w Budapeszcie. Dodatkowym utrudnieniem było żydowskie pochodzenie polityka, wywodzącego się ze społeczeństwa, w którym żywe były nastroje antysemickie. Mimo niesprzyjających okoliczności objął władzę i sprawował ją przez 12 lat. Często podkreślał, że był „najwierniejszym uczniem Stalina”, co było prawdą i miało istotne znaczenie dla jego kariery⁴.

¹ D. Leese, *The Cult of Personality and Symbolic Politics*, [w:] *The Oxford Handbook of the History of Communism*, ed. S.A. Smith, Oxford 2017, s. 343–344.

² *Ibidem*, s. 344.

³ B. Apor, *The Invisible Shining. The Cult of Mátyás Rákosi in Stalinist Hungary, 1945–1956*, Budapest–New York 2017, s. 1–2, 15–16.

⁴ *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, red. W. Roszkowski, J. Kofman, Warszawa 2004, s. 1050–1052. Rákosi uchodził za osobę mało atrakcyjną. Był ascetą w życiu codziennym, jego jedyną namiętnością była polityka. Wpisywał się w schemat bezbarwnych przywódców, których kult budowano na siłę. Warto jednak oddać sprawiedliwość i wymienić zalety Rákosiego. Uważano go powszechnie za osobę wybitnie inteligentną oraz poliglotę – znał sześć języków. *Vide*: P. Lendvai, *Węgrzy. Tysiąc lat zwycięstw w klęskach*, Kraków 2016, s. 620–622.

W łonie partii komunistycznej funkcjonowały jednostki odpowiedzialne za działalność propagandową. Wizerunek I sekretarza Węgierskiej Partii Komunistycznej (od 1948 r. Węgierskiej Partii Pracujących, dalej: WPP), który został przez nie wykreowany, składał się z kilku elementów. Rákosi był przedstawiany jako centrum socjalistycznych przemian w kraju, ucieleśnienie postępu. Ponieważ jego nazwisko łączyło się ze zmianami we wszystkich dziedzinach życia na Węgrzech, rodziło to przekonanie o jego wszechwładzy. Natomiast największe znaczenie miał obraz Rákosiego jako mądrego nauczyciela. Ważnym narzędziem budowy kultu Rákosiego były masowe imprezy organizowane z okazji świąt państwowych. Służyły temu również inicjatywy nadawania instytucjom państwowym i zakładom przemysłowym imienia I sekretarza, a także upowszechnianie jego wizerunku w przestrzeni publicznej⁵.

Jednym ze szczególnych przejawów kultu Rákosiego były obchody jego 60 urodzin, które przypadały na 9 marca 1952 r. Decyzja o rozpoczęciu przygotowań została podjęta podczas posiedzenia Komitetu Centralnego WPP pod koniec sierpnia 1951 r. Powstał wówczas komitet organizacyjny, na którego czele stał minister kultury József Révai⁶. Celem artykułu jest zaprezentowanie, w jaki sposób przebiegały przygotowania oraz obchody jubileuszu w świetle węgierskiej prasy. Była ona w pełni podporządkowana partii komunistycznej, stanowiła doskonałe narzędzie propagandy i służyła do umacniania kultu Rákosiego. Kwerenda objęła cztery dzienniki: organ prasowy WPP „Szabad Nép”⁷; gazetę przeznaczoną dla inteligencji i warstwy średniej „Magyar Nemzet”; dawny organ prasowy socjalistów, później zaś gazetę związków zawodowych „Népszava”; dziennik skierowany do pracującej młodzieży „Szabad Ifjúság”⁸. Autorkę interesowały treść, różnice między sposobem opisywania wydarzeń w poszczególnych periodykach oraz intensywność, z jaką pojawiały się w nich informacje⁹.

Pierwsza wzmianka na temat urodzin Rákosiego pojawiła się 16 stycznia 1952 r. Fakt, że teksty zostały opublikowane tego samego dnia w trzech dziennikach, wyraźnie wskazuje na to, że było to działanie skoordynowane i ogólnie zaplanowane. W „Szabad Nép” opublikowano artykuł poświęcony członkom brygady Zoltána Grandwohla z zakładów przemysłowych w Diósgyőr, którzy zobowiązali się uczcić urodziny

⁵ B. Apor, *Spatial Aspects of the Communist Leader Cult: The Case of Mátyás Rákosi in Hungary*, [w:] *The Sovietization of Eastern Europe. New Perspectives in the Postwar Period*, eds idem, E.A. Rees, Washington 2008, s. 151–166.

⁶ Á. Pünkösti, *Rákosi a csúcsban 1947–1953*, Budapest 1996, s. 424.

⁷ „Szabad Nép” był najważniejszą gazetą na Węgrzech w latach 1945–1956. Wychodził w ogromnym nakładzie (w 1952 r. 800 tys. w dni powszednie), a najważniejsze artykuły w nim zawarte odczytywano w zakładach pracy przed rozpoczęciem zmiany. *Vide*: A. Horváth, *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest 2013, s. 35–36.

⁸ G. Buzinkay, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdektől a rendszerváltásáig*, Budapest 2016.

⁹ Miesiąc po jubileuszu Rákosiego, 18 IV 1952 r., 60 urodziny obchodził Bolesław Bierut. Na temat obchodów tego święta i sposobie jego prezentacji w partyjnym organie prasowym „Trybunie Ludu” *vide*: M.J. Bednarczyk, „Cały kraj serdecznie wita swego pierwszego obywatela”. *Przebieg obchodów 60. rocznicy urodzin Bolesława Bieruta na łamach „Trybuny Ludu”*, „Universitatis Mariae Curie-Skłodowskiej. Sectio F” 2014, t. LXIX, z. 1–2, s. 49–74.

Rákosiego wzmogoną pracą. Była to w ich przekonaniu najbardziej właściwa forma wyrażenia wdzięczności I sekretarzowi WPP. Jeden z robotników stwierdził, że dzięki węgierskiemu przywódcy jego dzieci mogą studiować; inny z kolei zawdzięczał mu szczęśliwą starość. Pracownicy określali go jako wodza, nauczyciela oraz człowieka, który dał im wolność. Robotnicy obiecali nie spóźniać się więcej do pracy i wykorzystywać każdą minutę. Przysłuchujący się koledzy postanowili się do nich przyłączyć. Artykuł kończył się uwagą pracowników, że kiedy oni będą odpoczywali, przywódca w dalszym ciągu będzie siedział „przy biurku i lampie”, zastanawiając się, jak poprawić los węgierskiego ludu¹⁰.

Kolejne artykuły z tego samego dnia pojawiły się w „Szabad Ifjúság”. W numerze opublikowano aż sześć wzmianek o przygotowaniach do jubileuszu. Jedna z nich informowała o doniesieniach z zakładów pracy na temat zobowiązań podejmowanych przez tysiące młodych robotników¹¹. Inna z kolei zawierała szczegóły jednej z takich obietnic: stachanowiec András Kerekes z Fabryki Obrabiarek im. Rákosiego stwierdził, że nie tylko wypełni normę wynikającą z planu pięcioletniego już 1 maja 1952 r. (plan obejmował lata 1950–1954), lecz także nauczy dwóch innych pracowników swoich metod pracy, aby mogli również zwiększyć swoją wydajność¹².

Trzecia gazeta, w której opublikowano tego dnia informacje o urodzinach Rákosiego, to „Népszava”. Pojawiły się w niej trzy wzmianki, w tym jedna o zobowiązaniach pracowników Zakładów Hutniczych w Ózd. Laureat Nagrody Kossutha, walcownik Lajos Kugler zapowiedział w imieniu swoim oraz kolegów dostarczyć państwu więcej żelaza i stali, tak jak oczekują tego od nich I sekretarz i partia. Z kolei stachanowiec Lajos Farkasinski wyznał, że w ten sposób chciałby podziękować węgierskiemu przywódcy za możliwość przeprowadzenia się z rodziną do mieszkania ze światłem elektrycznym, radiem i małą biblioteką¹³.

Motyw podejmowania zobowiązań oraz wcześniejszego wypełnienia norm wynikających z planu pięcioletniego pojawiał się na łamach prasy najczęściej. Łączył się on również z kwestią poprawy jakości wytwarzanych produktów. Dnia 27 stycznia 1952 r., podczas ogólnokrajowego zebrania związków zawodowych górników, stachanowiec Árpád Loy wypowiedział zdanie, które stało się hasłem całego ruchu spółzawodnictwa pracy: „Produkuj dzisiaj więcej niż wczoraj!”¹⁴. Jednak mimo doniesień

¹⁰ *Tervük túlteljesítésével, jobb minőségű munkával ünneplik Rákosi elvtárs 60. születésnapját* [Świętujemy 60 urodziny towarzysza Rákosiego poprzez wypełnienie planów, lepszą pracę], „Szabad Nép”, 16 I 1952, s. 3.

¹¹ *Az ifjúmunkások ezrei, tízezrei vállalják: jobb munkával készülnek Rákosi elvtárs születésnapjára* [Tysiące, dziesiątki tysięcy młodych robotników zobowiązują się: przygotowujemy się do urodzin Rákosiego poprzez lepszą pracę], „Szabad Ifjúság”, 16 I 1952, s. 3.

¹² *Március 9-re befejezem 1954. augusztus havi tervemet* [9 marca wypełnię swój plan do sierpnia 1954], „Szabad Ifjúság”, 16 I 1952, s. 3.

¹³ *Mi, a vas és acél emberei, Rákosi elvtárs születésnapjára vállaljuk...* [My, ludzie żelaza i stali, zobowiązujemy się z okazji urodzin towarzysza Rákosiego...], „Népszava”, 16 I 1952, s. 3.

¹⁴ *„Termélj ma többet, mint tegnap!”*. *Országos tanácskozás a Bányász Szakszervezetben* [„Produkuj dzisiaj więcej niż wczoraj!”. Ogólnokrajowe zebranie związków zawodowych górników], „Magyar Nemzet”, 27 I 1952, s. 3.

prasowych nie była to inicjatywa oddolna. Ogłaszanie współzawodnictwa pracy było typową praktyką komunistycznej władzy, która wielokrotnie w ten sposób próbowała zmusić robotników do wykonania nierealnych założeń planów. Wykorzystywano do tego różne okazje, m.in. Święto Wyzwolenia (4 kwietnia), Święto 1 Maja, rocznice wybuchu rewolucji październikowej, 70 urodziny Stalina w 1949 r.¹⁵ Co ważne, zakłady były rozliczane z tego, jaki był stopień zaangażowania załogi we współzawodnictwo¹⁶.

Zobowiązania były podejmowane również przez inne grupy zawodowe, nie tylko te związane z przemysłem. Pojawiały się artykuły (choć ich liczba była zdecydowanie mniejsza) o mieszkańcach wsi, którzy także chcieli godnie uczcić zbliżający się jubileusz. Przykładem jest relacja z Bakos, której mieszkańcy wyrażali swoją wdzięczność Rákosiemu i partii za zmiany, które bardzo ułatwiły ich życie. Wśród nich wymienili ustanowienie urzędu w miejscowości (nie musieli już pokonywać 10 km, aby załatwić swoje sprawy w sąsiednich ośrodkach), sprowadzenie lekarza oraz budowę domu partii. Ich zobowiązania zostały zawarte w ozdobnym albumie, w którym np. Mihály Kulcsár obiecał oddawać 50 jaj w miejsce dotychczasowych 40. Pewne kroki podjął już wcześniej – zwiększył ilość oddawanego drobiu z 2,5 do 4,5 kg¹⁷.

Niewątpliwie w przypadku produkcji przemysłowej czy rolnej łatwiej było podać konkretny i wymierny cel zobowiązań. Dużo trudniej wyobrazić sobie, jak mieliby to zrobić przedstawiciele wolnych zawodów i pracownicy umysłowi. Okazało się to jednak możliwe: pracownicy szpitala Rocha w Budapeszcie również wzięli udział w ogarniającym cały kraj ruchu. Ordynator szpitala Aurél Réthi, będący jednocześnie nauczycielem akademickim, obiecał ukończyć przed urodzinami Rákosiego monumentalną pracę poświęconą nowym odkryciom naukowym. Podobnie postąpił ordynator chirurgii Endre Kubányi, zobowiązując się do napisania 200-stronicowej

¹⁵ C. Hallás, *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*, Budapest 2013, s. 54–55. Postanowiono wykorzystać „zapal” społeczeństwa do pracy, jakim wykazali się przed urodzinami Rákosiego. We wszystkich dziennikach już 11 III 1952 r. pojawiły się informacje o tym, że węgierscy robotnicy wypełnili swoje zobowiązania i biorą udział w kolejnym współzawodnictwie, tym razem z okazji zbliżającego się Święta Wyzwolenia. *Vide: A magyar dolgozók teljesítették március 9-i felajánlásukat s új versénybe április 4. tiszteletére* [Węgierscy robotnicy wypełnili zobowiązania z 9 marca i podejmują nowe współzawodnictwo w celu uczczenia 4 kwietnia], „Magyar Nemzet”, 11 III 1952, s. 2; *Dolgozóink szocialista fogadalmi április 4 tiszteletére* [Socjalistyczne obietnice naszych robotników dla uczczenia 4 kwietnia], „Szabad Nép”, 11 III 1952, s. 1; *A szocialista versény új sikereiért* [Socjalistyczna rywalizacja o nowe sukcesy], „Népszava”, 11 III 1952, s. 1; *Négy üzemben a március 9 utáni első műszak reggelén: Hazánk felszabadulásának nagy ünnepére készülnek a fiatalok* [Pierwsza poranna zmiana po 9 marca w czterech wielkich zakładach: młodzież przygotowuje się do wielkiego świętowania wyzwolenia naszej Ojczyzny], „Szabad Ifjúság”, 11 III 1952, s. 1.

¹⁶ Dysponujemy statystykami, które obrazują procentowy udział pracowników w poszczególnych dzielnicach i zakładach we współzawodnictwie pracy: *Hidas Rákosinak* (24 I 1952), *Magyar Országos Levéltár* [MOL], *Magyar Dolgozók Pártja* [MDP], 276. f., 65. cs., 388. óe., k. 3–5; *Feljegyzés Rákosi elvtárs 60. születésnapja tiszteletére folyó versényről*, MOL, MDP, 276. f., 65. cs., 388. óe., k. 7–8.

¹⁷ *Köszönjük szabad, boldog életünket. A baksi dolgozó parasztok díszes albuma gyűjtik felajánlásaitak Rákosi elvtárs születésnapjára* [Dziękujemy za wolne, szczęśliwe życie. Pracujący rolnicy z Bakos zebrali zobowiązania z okazji urodzin towarzysza Rákosiego w ozdobnym albumie], „Szabad Nép”, 27 II 1952, s. 2.

pracy z zakresu neurochirurgii. Jednak najciekawszym pomysłem wykazał się chirurg Árpád Götz, który postanowił przyspieszyć pracę nad nowymi metodami badań chorych przed operacją. Celem było takie przygotowanie pacjentów, aby po zabiegu jak najszybciej dochodzili do siebie, by następnie... jak najszybciej powracali do pracy¹⁸. Z kolei w jednej z klinik dziecięcych pracownicy podjęli się zobowiązania napisania 15 arkuszy pracy dotyczącej serca niemowlaków, tematu, który do tej pory nie był poruszany w europejskiej literaturze naukowej¹⁹.

Świat sztuki i literatury nie pozostawał obojętny wobec wydarzeń w kraju. Z okazji zbliżającego się jubileuszu powstało ponad 40 nowych kompozycji muzycznych dedykowanych Rákosiemu. Pál Kadosa przygotował utwór zatytułowany „Syn marca” (*Március fia*), z kolei Egon Kemény – „Dziękujemy Ci, druhu Rákosi” (*Köszönjük neked, Rákosi pajtás*)²⁰. Również literaci postanowili uczcić urodziny przywódcy poprzez specjalny zbiór opowiadań, wierszy i dramatów poświęconych Rákosiemu²¹.

Poza zobowiązaniami, których wykonanie miało przynieść konkretny rezultat, węgierskie społeczeństwo składało także inne obietnice. Członkowie brygady młodych górników z Tatabánya postanowili, że będą w pełnym składzie uczęszczali do szkoły politycznej oraz na seminaria w trosce o rozwój ideologiczny²². Podobnie postąpili pracownicy zakładów MÁVÁG: mieli świadomość, jak duże znaczenie w realizacji planów produkcyjnych odgrywała świadomość polityczna. Z tego powodu postanowili regularnie uczestniczyć w zajęciach, gruntownie przyswajając materiał, studiować literaturę i wspierać słabszych kolegów w nauce²³. Z kolei w fabryce Orion młodzi robotnicy byli pełni zapału i dobrych chęci, natomiast brakowało im odpowiedniego rozwoju politycznego. Był to jednak problem nie młodzieży, ale kierownictwa Dolgozó Ifjúság Szövetsége (Związek Młodzieży Pracującej, dalej: DISZ), które nie objęło ich odpowiednią opieką. Dlatego w ramach urodzinowych zobowiązań zdecydowano, że zostanie zwierzbowanych 300 nowych osób²⁴.

¹⁸ *A Rókus-korbáz orvosai értékes felajánlásokkal készülnek Rákosi Mátyás születésnapjának megünneplésére* [Lekarze szpitala Rocha przygotowują się do obchodów urodzin Mátyása Rákosiego poprzez cenne zobowiązania], „Magyar Nemzet”, 27 II 1952, s. 3.

¹⁹ *Ünnepel a nép* [Naród świętuje], „Magyar Nemzet”, 9 III 1952, s. 5.

²⁰ *Új zeneművekkel köszöntik zeneszerzőink Rákosi elvtárs 60. születésnapját* [Nasi muzycy witają 60 urodziny towarzysza Rákosiego nowymi utworami], „Szabad Nép”, 5 III 1952, s. 3.

²¹ *Magyar írók Rákosi Mátyásról* [Węgierscy pisarze o Mátyásu Rákosim], „Népszava”, 8 III 1952, s. 4. W zbiorze zawarto 35 tekstów, w tym 18 wierszy, 16 opowiadań i jeden dramat (*Magyar írók Rákosi Mátyásról*, Budapest 1952).

²² *A tatabányai 48-as DISZ-brigád versenyre hívja a zászlónyertes dorogi bánya Haracska-brigádját: Rákosi elvtárs 60. születésnapjának tiszteletére melyikük ad több szenet tervem felül* [48 brygada DISZ z Tatabánya wyzwa zdobywców sztandaru brygadę Haracski z kopalni w Dorog: kto da więcej węgla ponad plan dla uczczenia 60 urodzin towarzysza Rákosiego], „Szabad Nép”, 24 I 1952, s. 1.

²³ *Politikai tudásuk emelésével készülnek a párttagok Rákosi elvtárs születésnapjára* [Członkowie partii przygotowują się do urodzin towarzysza Rákosiego poprzez podniesienie poziomu wiedzy politycznej], „Szabad Nép”, 7 II 1952, s. 2.

²⁴ *Hiányzik a politikai felvilágosító munka az Orion-gyárban. Hatszáz fiatal tett felajánlást, mégis csak 270 tagja van a DISZ-nek* [Brakuje pracy uświadamiającej w fabryce Orion. Sześćset młodych robotników podjęło zobowiązania, podczas gdy DISZ ma tylko 270 członków], „Szabad Ifjúság”, 29 II 1952, s. 2.

Nie tylko dorośli chcieli uczestniczyć w przygotowaniach do urodzin Rákosiego. Marika Csáforda, uczennica siódmej klasy jednej ze szkół podstawowych w Budapeszcie, codziennie spóźniała się do szkoły. Przyczyną było to, że musiała odprowadzać do przedszkola pięcioro rodzeństwa. Wobec tego jej szkolni koledzy podjęli zobowiązania, którymi uczczą jubileusz węgierskiego przywódcy: pięciu z nich przychodziło do niej każdego dnia, aby pomóc w opiece nad dziećmi. Dzięki temu Marika już więcej nie spóźniała się na lekcje²⁵. Z kolei w innej szkole uczniowie zobowiązali się, że codziennie będą w klasie już o 7.55, nie będą opuszczali lekcji, pomogą słabszym uczniom w nauce oraz posadzą drzewa na osiedlu i przed szkołą²⁶.

Przygotowania obejmowały również pewne inicjatywy, które miały upamiętnić to wydarzenie w wymiarze materialnym. Z okazji zbliżającego się jubileuszu węgierska poczta przygotowała trzy rodzaje znaczków autorstwa Zoltána Nagya. Na jednym z nich była widoczna twarz Rákosiego, na pozostałych węgierski przywódca został zaprezentowany wśród robotników i rolników²⁷. Powstawały liczne ozdobne albumy zawierające życzenia lub/i zobowiązania ich autorów²⁸. Dotyczyło to zarówno zakładów produkcyjnych, jak i innych grup. Warto przytoczyć jeden z dziecięcych wierszy pochodzący z takiego albumu, ponieważ jego treść pozwoli uzmysłowić sobie znaczenie industrializacji w tamtym czasie:

Tobie dziękują wszyscy w kraju.
O Tobie mówi las, pole.
Dziękuję Ci szum maszyn, wrzenie pieców, turkot traktorów,
Dziękują Ci całe Węgry²⁹.

Warto zwrócić uwagę na sposób, w jaki uzasadniano chęć udziału we współzawodnictwie pracy. Wielokrotnie osoby wypowiadające się dla gazety podkreślały wdzięczność, a nawet żywe i gorące uczucia wobec Rákosiego. Ich język był bardzo czuły, wypowiadali się w sposób, jakby mówili o kimś bardzo bliskim. Przykładem może być

²⁵ *Mit ajánlottak fel a Rákosi Mátyás születésnapjára a XIII. Kilián György-utcai általános iskolában?* [Do czego zobowiązano się w XIII szkole podstawowej im. Györgya Kiliána na urodziny Mátyása Rákosiego?], „Magyar Nemzet”, 20 II 1952, s. 5.

²⁶ *Rákosi elvtárs születésnapjának tiszteletére megajvitjuk a tanulmányi fegyelmet* [Dla uczczenia urodzin towarzysza Rákosiego zwiększymy dyscyplinę w nauce], „Szabad Ifjúság”, 7 II 1952, s. 1. Organizacja DISZ przygotowała publikacje dla swoich członków z dokładnymi wskazówkami, jak należało przygotować się do urodzin Rákosiego. Należy dodać, że obejmowała ona większość węgierskich nastolatków i młodzieży w wieku 14–26 lat: *Iskolai ünnepély Rákosi Mátyás 60. születésnapja tiszteletére*, Budapest 1952; *Forró szeretettel készülnek az úttörők Rákosi elvtárs 60. születésnapjára*, Budapest 1952.

²⁷ *Bélyeg sorozat bocsát ki a posta Rákosi elvtárs születésnapja alkalmából* [Poczta wyemitowała serię znaczków z okazji urodzin towarzysza Rákosiego], „Szabad Nép”, 22 I 1952, s. 7.

²⁸ W dziennikach pojawiło się wiele zdjęć albumów. Jeden z nich został odlany z brązu przez pracowników Zakładów Hutniczych w Ózd: „Népszava”, 26 II 1952, s. 1.

²⁹ *Téged köszönt az országban minden. Rólad mesél erdő, mező. Gépek zaja, kohók forrongása, traktorok dübörgése és az egész Magyarország Téged köszönt.* Wiersz zacytowany w artykule: *A szeretett albumai* [Albumy ukochanego], „Szabad Nép”, 29 II 1952, s. 5. Wszystkie tłumaczenia zawarte w artykule – A.S.

wypowiedź Ferenc Elekesa, rębacza z kopalni w Dorog: „Dziś i jutro, każdego dnia, chcemy wydobywać coraz więcej węgla, ponieważ nie ma takiej ilości węgla, która byłaby wystarczająca do tego, aby wyrazić naszą gorącą miłość, szacunek i wdzięczność wobec towarzysza Rákosiego”³⁰. Wielokrotnie wyrażana wdzięczność wynikała z widocznej zmiany poziomu życia między latami minionymi (w czasach reżimu Hortyego) a obecnymi. Brygada młodzieży na placu budowy w Komló nie narzekała na niską temperaturę, ponieważ rozgrzewała ich praca. Poza tym warunki pracy w okresie rządów „faszystów” były znacznie gorsze. Pytali, czy wobec tego powinni wycofać się z powodu wiatru i zimna, skoro tak bardzo kochają Rákosiego³¹? Natomiast w niektórych zakładach stosowano różne sposoby zachęcania do wyętej pracy. W fabryce jedwabiu w Sopronie każdego dnia najlepszy pracownik otrzymywał w nagrodę zdjęcie Rákosiego³².

Wielokrotnie dokonania węgierskich robotników były określane jako „bohaterskie”, uczestniczyli w „walce” o wypełnienie zobowiązań. Celem stosowania takiej narracji było ciągle utrzymywanie mobilizacji pracowników na wysokim poziomie. Istotnymi elementami kreowanego wizerunku robotnika były także optymizm i entuzjazm³³. Ważną cechą charakteru była koleżeńskość. Często obok konkretnych zobowiązań najlepsi pracownicy obiecywali również pomagać słabszym kolegom, aby i oni mogli podnieść poziom swojej pracy. Tym sposobem cały zakład mógł godnie uczestniczyć w przygotowaniach do obchodów ukochanego przywódcy³⁴. Należy zwrócić uwagę również na to, że w tekstach artykułów powtarza się motyw rodzinnej i przyjacielskiej atmosfery w zakładach. Wspólna praca, szczególnie zaś wspólny wysiłek podejmowany

³⁰ *A több szén beszéljen arról, mennyire szeretjük Rákosi elvtársat! Elmondta: Elekes Ferenc ötszörösen kitüntetett dorogi vájár* [Większa ilość węgla mówi o tym, jak bardzo kochamy towarzysza Rákosiego. Powiedział: Ferenc Elekes, pięciokrotnie nagradzany rębacz z Dorog], „Magyar Nemzet”, 18 I 1952, s. 2.

³¹ *Komló ifjűmunkás építői. Egy brigád hűsi küzdelme a március 9-i fogadalom teljesítéséért* [Młodzi pracownicy budowlani w Komló. Bohaterska walka brygady o wypełnienie obietnicy na 9 marca], „Szabad Nép”, 4 III 1952, s. 1–2.

³² *Rákosi elvtárs fényképét kapja a Soproni Selyemgyár legjobb ifjűmunkása* [Najlepszy pracownik fabryki jedwabiu w Sopronie otrzymuje zdjęcie towarzysza Rákosiego], „Szabad Ifjűság”, 6 II 1952, s. 3.

³³ W jednym z artykułów pojawiło się stwierdzenie, że po spotkaniu młodych pracowników fabryki z Rákosim ich wyraz twarzy był tak doniosły, iż poeta mógłby o tym napisać dzieło. *Vide: Március 9 tiszteletére előre ifjűság!* [Młodzieży, naprzód, w celu uczczenia 9 marca!], „Szabad Ifjűság”, 20 I 1952, s. 1. W innym natomiast autor stwierdził, że nie ma takiego poety, który umiałby wyrazić wdzięczność, jaką młodzi robotnicy z placu budowy w Sztálinváros czują do Rákosiego, ani tak grubej książki, która pomieściłaby pozytywne wydarzenia, jakie były ich udziałem. Powyższe przykłady są dowodem na to, że zadaniem prasy było kreowanie wizerunku młodych ludzi, którzy byli przepełnieni entuzjazmem. Świadczył o tym również sam tytuł drugiego artykułu: *Sztálinvárosban hideg szél fúj, mégis mintha a tavasz bontakozna ki a fiatalok szívében* [W Sztálinváros wieje zimny wiatr, jednak jakby z serc młodych wylaniała się wiosna], „Szabad Ifjűság”, 31 I 1952, s. 1.

³⁴ *Az egyszerű versenyzők hősiessége* [Zwykle bohaterstwo uczestników współzawodnictwa pracy], „Szabad Nép”, 24 II 1952, s. 1.

w celu wykonania zobowiązań, integrował i wiązał robotników. W niektórych przypadkach określali oni społeczność pracującą w fabryce wprost jako „rodzinę”³⁵.

W ramach przygotowań do urodzin węgierskie społeczeństwo miało dokładnie zapoznać się z życiorysem swojego przywódcy. Służyła temu nowo powstała biografia³⁶, a także polecenie, aby życorys Rákosiego był studiowany podczas zebrania partyjnych³⁷. Nie omieszkano jednak wykorzystać w tym celu również prasy. Wielokrotnie pojawiały się artykuły o wydarzeniach z życia I sekretarza WPP. Przeprowadzono wywiady z jego dawnymi nauczycielami i kolegami ze szkoły, którzy twierdzili, że Rákosi był zawsze lubiany, sumienny, pracowity, nie rozstawał się z książkami także w czasie wolnym, nie tylko świetnie się uczył, lecz także dobrze grał w piłkę nożną³⁸. W innym artykule wspomniano o podjętym przez niego 15-dniowym strajku głodowym podczas pobytu w więzieniu w czasach reżimu Horthyego³⁹.

W przededniu urodzin Rákosiego prasa donosiła m.in. o ustanowieniu stypendium dla studentów na rok akademicki 1952/1953, możliwości uczestnictwa we współzawodnictwie w nauce dla uczniów dwóch ostatnich klas szkół ponadpodstawowych⁴⁰, ustanowieniu Odznaczenia Naukowego Mátyása Rákosiego⁴¹, nadaniu imienia węgierskiego przywódcy Politechnice Przemysłu Ciężkiego w Miskolcu⁴². Zapowiadano

³⁵ *Rákosi elvtárs nevével a béke tervéért. Születésnapj ajándékot készít a Vörös Csillag Traktorgyár Petőfi-brigádja* [O plan pokoju z imieniem towarzysza Rákosiego na ustach. Urodzinowe prezenty brygady Petőfiego Fabryki Traktorów Vörös Csillag], „Szabad Ifjúság”, 18 I 1952, s. 3.

³⁶ Autorem książki był jeden z twórców węgierskiego socrealizmu i człowiek zaprzyjaźniony z Rákosim, Béla Illés. Powierzono mu to zadanie ze względu na zaufanie, jakim się cieszył w kręgach partyjnych. Wykorzystał manuskrypt przygotowany przez dyrektora Instytutu Ruchu Robotniczego, László Rétięgo, który był tak pełen przekłamań, że istniało ryzyko ośmieszenia węgierskiego przywódcy. *Vide: Á. von Klimó, „A Very Modest Man”: Béla Illés, or How to Make a Career through the Leader Cult*, [w:] *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*, eds B. Apor, J.C. Behrends, P. Jones, E.A. Rees, New York 2004, s. 52–56; B. Apor, *Leader in the Making: The Role of Biographies in Constructing the Cult of Mátyás Rákosi*, [w:] *ibidem*, s. 70–72.

³⁷ MDP Központi Vezetésége Agitációs és Propaganda Osztály a MDP alapszervezete titkáranak (15 II 1952), MOL, MDP, 276. f., 65. cs., 388. öe., k. 15–16; Feljegyzés. Rákosi elvtárs élettrajza ismeretésének tapasztalatairól az agitációs és propaganda munkában (5 III 1952), MOL, MDP, 276. f., 65. cs., 388. öe., k. 17–21.

³⁸ *Az egykori osztályfőnök és iskolatársak Rákosi elvtárs soproni diákéveiről* [Dawni wychowawcy i koledzy ze szkoły o latach szkolnych towarzysza Rákosiego w Sopronie], „Szabad Ifjúság”, 8 II 1952, s. 3.

³⁹ *Rákosi elvtárs életéről beszéltem és – győztem* [Rozmawiałem o życiu towarzysza Rákosiego i – zwyciężyłem], „Szabad Ifjúság”, 15 II 1952, s. 2.

⁴⁰ *A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának határozata a „Rákosi Mátyás” Tanulmányi Ösztöndíjról és Tanulmányi Versenyéről* [Decyzja Rady Ministrów o stypendium i współzawodnictwie w nauce Mátyása Rákosiego], „Magyar Nemzet”, 8 III 1952, s. 3. Artykuły dotyczące wydarzeń w tym akapicie pojawiały się w prawie wszystkich dziennikach, podane są przykładowe tytuły.

⁴¹ *A Népköztársaság Elnöki Tanácsa Rákosi elvtárs 60. születésnapja alkalmából „Rákosi Mátyás Tanulmányi Érdemérmét” alapított* [Rada Prezydialna Republiki Ludowej z okazji 60 urodzin Rákosiego ustanowiła „Odznaczenie Naukowe Mátyása Rákosiego”], „Szabad Nép”, 8 III 1952, s. 3.

⁴² *Rákosi Mátyás nevezték el a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem* [Politechnice Przemysłu Ciężkiego Miskolcu nadano imię Mátyása Rákosiego], „Magyar Nemzet”, 8 III 1952, s. 3.

otwarcie wystawy w Instytucie Ruchu Robotniczego poświęconej życiu I sekretarza WPP⁴³, a także wydanie publikacji zawierającej jego zdjęcia i prezentację jego nowych portretów⁴⁴.

Dnia 8 marca wieczorem odbyła się główna część obchodów jubileuszu – gala w Operze. Została ona bardzo obszernie opisana we wszystkich dziennikach kolejnego dnia, przytoczono również treść przemówień. Całe strony były wypełnione tekstami depesz z życzeniami, pozdrowieniami i/lub podziękowaniami od innych przywódców komunistycznych (w „Szabad Nép” wiadomość z Moskwy znalazła się osobno na pierwszej stronie⁴⁵), instytucji państwowych, partyjnych, przedstawicieli kościołów (katolickiego, kalwińskiego i luterńskiego), świata nauki i sztuki⁴⁶. Opisano również prezenty urodzinowe, które zostały wyeksponowane w Instytucie Ruchu Robotniczego⁴⁷. Ze względu na to, że najcenniejszym „darem” były zobowiązania robotników, w „Népszava” dwie strony zostały poświęcone wynikom współzawodnictwa pracy⁴⁸. Z działu ogłoszeń można było dowiedzieć się, że w radio będzie transmitowany specjalny program z wierszami, pozdrowieniami, podziękowaniami dla Rákosiego, a także z muzyką narodową i transmisją z Opery⁴⁹. Dnia 9 marca odbył się również szereg imprez sportowych dedykowanych węgierskiemu przywódcy⁵⁰.

Kwerenda prasy obejmowała okres od 16 stycznia do 9 marca 1952 r., czyli od momentu pojawienia się pierwszego artykułu o urodzinach do dnia jubileuszu⁵¹. Poniższa tabela zawiera liczbę wzmianek w poszczególnych gazetach z podziałem na miesiące.

⁴³ *Vasárnap nyílik meg a „Rákosi Mátyás harcos élete” című kiállítás* [W niedzielę otwarcie wystawy „Waleczne życie Mátyása Rákosiego”], „Magyar Nemzet”, 8 III 1953, s. 5.

⁴⁴ *Rákosi Mátyás 60. születésnapjára megjelent új kiadványok és képek* [Na 60. urodziny Mátyása Rákosiego pojawiają się nowe wydawnictwa i obrazy], „Magyar Nemzet”, 8 III 1952, s. 5. Wspomniana książka to *Rákosi Mátyás élete képekben* [Życie Mátyása Rákosiego w obrazach], której współautorem był János Nemes, członek Wydziału Agitacji i Propagandy Komitetu Centralnego WPP. W innej pracy zawarł wspomnienia o przygotowaniach do urodzin węgierskiego przywódcy. *Vide*: J. Nemes, *Rákosi Mátyás születésnapja*, Budapest 1988.

⁴⁵ *A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának üdvözléte* [Pozdrowienia Komitetu Centralnego KPZR], „Szabad Nép”, 9 III 1952, s. 1.

⁴⁶ *Üdvözlő táviratok Rákosi elvtárs születésnapjára* [Depesze z pozdrowieniami na urodziny towarzysza Mátyása Rákosiego], „Szabad Nép”, 9 III 1952, s. 5–7.

⁴⁷ *A szeretet követői* [Posłańcy miłości], „Szabad Ifjúság”, 9 III 1952, s. 7. Wśród prezentów wyróżniały się rękodzieła nawiązujące do węgierskiego folkloru. Odniesienia do ludowej sztuki i tradycji odgrywały istotną rolę w komunistycznej ideologii. Na temat tego typu prezentów powstała również bogato ilustrowana książka: *Népünk szeretete. Népművészeink ajándékai Rákosi Mátyás 60. születésnapjára*, ed. M. Bokor, Budapest 1952.

⁴⁸ *Szachanovistáink köszöntik Rákosi elvtársat* [Nasi stachanowcy dziękują towarzyszowi Rákosiemu], „Népszava”, 9 III 1952, s. 5–6.

⁴⁹ *A rádió ünnepi műsora Rákosi Mátyás születésnapján* [Świąteczny program radiowy na urodziny Mátyása Rákosiego], „Magyar Nemzet”, 9 III 1952, s. 6.

⁵⁰ „Magyar Nemzet”, 9 III 1952, s. 6.

⁵¹ W kolejnych dniach pojawiały się jeszcze artykuły odnoszące się do urodzin Rákosiego, m.in. depesze, echa wydarzeń w zagranicznej prasie, podsumowania wyników współzawodnictwa pracy.

Tabela

Liczba artykułów na temat urodzin Mátyása Rákosiego w wybranych gazetach (styczeń–marzec 1952)

Miesiąc	„Szabad Nép”	„Magyar Nemzet”	„Szabad Ifjúság”	„Népszava”
Styczeń	29	7	109	84
Luty	94	17	131	156
Marzec	107	22	61	87

Źródło: opracowanie własne.

W lutym najwięcej wzmianek pojawiło się w gazetach „Szabad Ifjúság” i „Népszava”, jednak należy zwrócić uwagę na to, że były to często kilkudzaniowe teksty, podczas gdy w „Szabad Nép” jeden artykuł obejmował często pół strony albo całą. Nie zmienia to jednak ogólnego wniosku, że stopień nasycenia prasy wiadomościami był bardzo wysoki. Biorąc pod uwagę to, że w lutym każdy z dzienników miał 25 numerów, średnia liczba wzmianek w jednym wynosiła: „Szabad Nép” – 3,76; „Szabad Ifjúság” – 5,24; „Népszava” – 6,24. W marcu natomiast (8 numerów): „Szabad Nép” – 13,4; „Szabad Ifjúság” – 7,6; „Népszava” – 10,9. Warto podkreślić, że jest to wartość średnia – wraz ze zbliżaniem się terminu urodzin Rákosiego liczba tekstów wzrastała.

Warto zauważyć, że w „Szabad Ifjúság” oraz „Népszava” propaganda przybrała bardzo intensywny wymiar już od samego początku. Wynikało to z tego, że głównie na młodych robotnikach i związkach zawodowych spoczywał ciężar realizacji planów produkcyjnych. Stąd większa potrzeba rozpoczęcia odpowiedniej kampanii wcześniej, aby dać im możliwość realizacji zobowiązań.

Na tle pozostałych dzienników wyróżniał się „Magyar Nemzet”, w którym artykułów było dużo mniej (co więcej, nie pojawiały się one w każdym numerze). Wynikało to z profilu gazety, skierowanej do tych grup zawodowych, które nie przyczyniały się bezpośrednio do realizacji planu pięcioletniego. Oczywiście również wobec inteligencji i przedstawicieli wolnych zawodów musiała być skierowana odpowiednia akcja propagandowa. Było to realizowane poprzez odpowiedni wybór treści: w tej gazecie było więcej wzmianek dotyczących przedstawicieli świata nauki, sztuki i literatury oraz ich wkładu w przygotowania jubileuszu.

Czytelnik ówczesnych gazet był „zarzucany” informacjami o zbliżających się urodzinach. Partyjni propagandyści chcieli stworzyć wrażenie, że cały kraj i przedstawiciele wszystkich grup społecznych aktywnie uczestniczą w wydarzeniach. Skala propagandy mogła skłonić wiele osób do podjęcia zobowiązań – czy ze względu na

autentyczny entuzjazm, wywołany treścią artykułów, czy raczej z powodu presji, jaką ich liczba musiała na nich wywierać.

Dzienniki ugruntowały również „odpowiedni” wizerunek Rákosiego. Zostało przytoczonych wiele przykładów epitetów oraz określeń, jakimi obdarzano I sekretarza WPP. Artykuły dostarczały informacji o jego przeszłości i bohaterskich czynach z czasów, gdy walczył z reżimem Horthyego. Ważną rolę w budowie jego wizerunku odgrywały wyrazy wdzięczności wobec niego. Miały one podkreślać osobiste zalety przywódcy – był on uosobieniem nowego porządku politycznego, niemniej jego zasługi były zasługami komunizmu, miłość i szacunek dla niego były kierowane również do partii.

Obchody 60 urodzin Rákosiego to apogeum procesu kreacji kultu węgierskiego przywódcy. Aktywną rolę w jego budowie odegrała prasa, będąca wówczas najważniejszym nośnikiem informacji między partią a społeczeństwem. Nie było możliwości ucieczki od szerzonej przez nią propagandy ze względu na brak niezależnych gazet. Każdy, kto czuł potrzebę odnalezienia jakiegokolwiek informacji na inny temat, musiał jej szukać w gąszczu wzmianek o zbliżającym się jubileuszu oraz zdjęć przedstawiających wodza oraz poświęcających się dla niego stachanowców. Zupełnie innym zagadnieniem, zasługującym na osobne badania, był odbiór i podatność węgierskich czytelników na komunistyczną indoktrynację. Nie zmienia to jednak faktu, że prasa była potężnym narzędziem w rękach partii, która musiała mieć pewien wpływ na węgierskie społeczeństwo.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Magyar Országos Levéltár [MOL]

Magyar Dolgozók Pártja [MDP] 276. f., 65. cs., 388. óe.

Prasa

„Magyar Nemzet”, I–III 1952.

„Népszava”, I–III 1952.

„Szabad Ifjúság”, I–III 1952.

„Szabad Nép”, I–III 1952.

Opracowania

- Apor B., *Leader in the Making: The Role of Biographies in Constructing the Cult of Mátyás Rákosi*, [w:] *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*, eds B. Apor, J.C. Behrends, P. Jones, E.A. Rees, New York, s. 63–80.
- Apor B., *Spatial Aspects of the Communist Leader Cult: The Case of Mátyás Rákosi in Hungary*, [w:] *The Sovietization of Eastern Europe. New Perspectives in the Postwar Period*, eds B. Apor, E.A. Rees, Washington 2008, s. 149–169.
- Apor B., *The Invisible Shining. The Cult of Mátyás Rákosi in Stalinist Hungary, 1945–1956*, Budapest–New York 2017.
- Bednarczyk M.J., „Czy kraj serdecznie wita swego pierwszego obywatela”. Przebieg obchodów 60. rocznicy urodzin Bolesława Bieruta na łamach „Trybuny Ludu”, „Universitatis Mariae Curie-Skłodowskiej. Sectio F” 2014, t. LXIX, z. 1–2, s. 49–74.
- Buzinkay G., *A magyar sajtó és újságírás története a kezdektől a rendszerváltásáig*, Budapest 2016.
- Forró szeretettel készülnek az úttörők Rákosi elvtárs 60. születésnapjára, Budapest 1952.
- Hallás C., *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*, Budapest 2013.
- Horváth A., *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest 2013.
- Iskolai ünnepély Rákosi Mátyás 60. születésnapja tiszteletére, Budapest 1952.
- Klimó Á. von, „A Very Modest Man”: Béla Illés, or How to Make a Career through the Leader Cult, [w:] *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*, eds B. Apor, J.C. Behrends, P. Jones, E.A. Rees, New York 2004, s. 47–62.
- Leese D., *The Cult of Personality and Symbolic Politics*, [w:] *The Oxford Handbook of the History of Communism*, ed. S.A. Smith, Oxford 2017, s. 339–354.
- Lendvai P., *Węgrzy. Tysiąc lat zwycięstw w kłeskach*, Kraków 2016.
- Magyar írók Rákosi Mátyásról*, Budapest 1952.
- Nemes J., *Rákosi Mátyás születésnapja*, Budapest 1988.
- Népművészeink ajándékai Rákosi Mátyás 60. születésnapjára*, ed. M. Bokor, Budapest 1952.
- Pütkösti Á., *Rákosi a csúcson 1947–1953*, Budapest 1996.
- Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, red. W. Roszkowski, J. Kofman, Warszawa 2004.

Notka o autorce:

dr Aleksandra Sylburska – adiunkt w Katedrze Historii Powszechnej Najnowszej, w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania badawcze: historia relacji polsko-węgierskich w XX w., historia Europy Środkowej w XX w., historia dyplomacji polskiej i powszechnej w XX w.

aleksandra.sylburska@uni.lodz.pl